

TREI

Potolește-te, o să cazi!

Când copiii reușesc în ciuda părinților

GISÈLE HARRUS-RÉVIDI

Traducere din franceză de Olga Ceaușu

Cuprins

Introducere	9
Partea I. Când te naști în afara clasei tale sociale	19
1. Geneza unui disconfort social	21
<i>O lume închisă</i>	28
<i>O lume deschisă</i>	30
<i>Handicapul invizibil</i>	34
2. N-am învățat niciodată să citesc	37
<i>Name dropping</i>	45
<i>Un sejur în Olimp</i>	48
<i>Un cititor împătimit, dar un jucător mediocru</i>	51
3. Corpul care cerșește afecțiune	55
<i>Fragilitatea corpului, fragilitatea sufletului</i>	58
<i>Cine spune asta?</i>	60
<i>Un corp se modelează</i>	62
<i>Teamă de orice, teamă de nimic</i>	66
<i>Sechele corporale</i>	68
<i>Sechelele fizice cauzează sechele psihice</i>	70
4. Terorismul suferinței parentale	73
Partea a II-a. De la un eu la un alt eu	85
5. Să te naști din tine însuși	87
<i>Să înveți să gândești</i>	89

Respect pentru oamenii și cărți

<i>La școala reușitei</i>	96
<i>Rateurile în privința integrării</i>	102
6. Pentru omologarea unei gene de clasă	105
<i>Mediocritatea ca destin</i>	108
<i>Confortul locurilor comune</i>	112
<i>Deschiderea intelectuală sau începutul rupturii</i>	116
<i>Gusturile artistice, altă formă de dezadaptare familială</i>	121
Partea a III-a. Revolta împotriva pasivității mortale	123
7. Etapele prin care trece „trădătorul de clasă“ ajuns la adolescență	125
<i>Realitatea nu este decât un principiu, în timp ce plăcerea este o iluzie</i>	130
<i>Nașterea întru cultură</i>	131
<i>O senzație de déjà-vu</i>	132
8. Năpârlirea	135
<i>Năpârlirea socială și noile coduri</i>	139
<i>Bunele maniere la masă</i>	142
<i>Codurile vestimentare</i>	144
<i>Cum vorbim</i>	146
9. De la inactivitatea impusă la hiperactivitatea aleasă	151
<i>Să faci față</i>	153
<i>Călcâiul lui Ahile: dezadaptare și supraadaptare</i>	157
<i>Să fii invidiat</i>	161
<i>Când te vezi ca pe un impostor</i>	166
<i>Dependența de muncă, o luptă împotriva angoasei</i>	170
<i>Între inactivitate și hiperactivitate</i>	171

10. În cele din urmă vine și recunoașterea	177
<i>Să punem punct în cazul lui Édouard Louis</i>	180
<i>Tatăl</i>	182
<i>Mama</i>	184
<i>Frații</i>	184
<i>Un caz de auto creare</i>	186
 CONCLUZIE. Variațiuni despre mișcare	189
<i>Mișcarea</i>	189
<i>Imobilismul</i>	191
<i>Să avansezi</i>	193
 Bibliografie	199

Introducere

„Sunteți filosof? – Nu, a răspuns cu modestie dl Pickwick, sunt doar un cunoscător al naturii umane.”

CHARLES DICKENS, *Cronicile clubului Pickwick*

Participam la o emisiune de radio în direct. Tema emisiunii o constituiau raporturile dintre părinți și copii, ambiguitatea acestor relații. Jurnalista, gazda emisiunii, a afirmat foarte sigură pe sine: „Orice părinte își dorește ca fiul sau fiica lui să reușească în viață...” Luată prin surprindere, am spus: „Nu, nu este deloc așa”. Jurnalista, convinsă că n-am înțeles ce-a spus, a repetat aceeași frază. Eu însă mi-am susținut punctul de vedere, deși mi-am dat seama privindu-i expresia stupefiată, că am șocat-o peste poate, atingând în egală măsură coarda sensibilă a copilului din ea și pe cea a părintelui care devenise.

Douăzeci de ani mai târziu, opiniile vehiculate s-au mai schimbat, dar cei mai mulți dintre noi continuă să creadă că părinții își doresc reușita copiilor în viață. Eu însă cred și acum, ca și atunci, că, dacă pătrundem

în miezul problemei, nu este deloc așa și am să încerc să-mi argumentez poziția.

Psihologii care studiază relațiile dintre părinți și copii se referă rareori la importanța pe care o are clasa socială în abordarea acestei problematici — relația părinte-copil este percepută cel mai adesea ca un aspect psihologic ce caracterizează întreaga populație. Mă în-doiesc că este așa.

De ce spun asta? Căci, dacă unii dintre ei consideră că această problemă privește numai chestiunile de psihologie relațională, alții menționează și anumite trăsături societale care par să înlesnească înțelegerea acestei teme. Când un copil provine dintr-un mediu modest, el luptă împotriva grupului social din care provine, pentru că vrea să „reușească“, adică să-și depășească, așadar, condiția: obstacolele cu care se confruntă sunt reale și nimeni nu contestă acest lucru. În schimb, dacă acest copil provine dintr-o familie înstărită, dacă părinții sunt, de pildă, ingineri, iar el visează să devină actor, familia va considera că își asumă niște riscuri inutile, doar ca să se revolte împotriva părinților.

Fiecare criză familială este de obicei analizată numai în raport cu copiii. Dacă este vorba despre un copil înzestrat din punct de vedere intelectual, putem oare compara criza adolescenței unui copil din mediul muncitoresc cu cea a unui copil dintr-o familie înstărită? Copilul dintr-o familie modestă care vrea să studieze medicina și cel dintr-o familie înstărită care vrea să urmeze o carieră artistică

În loc să continue tradiția familiei sunt priviți cu aceiași ochi de familiile lor? Este adevărat că fiecare mediu social are propriile norme. Dar la ce ne trimit cu gândul aceste norme? După părerea mea, în ambele cazuri menționate, este vorba despre teama instinctivă a părinților de a-și vedea copiii evoluând și părăsind mediul din care provin, ceea ce pare de înțeles mai degrabă în cazul familiilor înstărite decât în cazul familiilor modeste.

În mod conștient, fiecare ființă umană face parte dintr-o genealogie, care cuprinde mai multe generații. În unele cazuri, mai rare, anumite persoane consideră că și-au croit singure destinul și se simt responsabile față de generațiile ulterioare. Cunoaștem destule cazuri de copii ai unor artiști celebri, sportivi renumiți, *self-made men*^{*}, care s-au zbatut din răspuțeri să-și croiască drum într-un domeniu care nu-i pasiona, dar care le era destinat doar prin apartenența familială! Acești copii, spre deosebire de părinții lor, își dau seama la modul intuitiv că a-ți alege drumul în viață înseamnă să faci niște alegeri personale și nu are nicio legătură cu genele moștenite.

Copiii trebuie însă să dea curs așteptării părinților — să își aleagă măcar o profesie înrudită cu cea a părinților — și să țină cont de interdicția de a nu le înșela această așteptare, căci orice tată poartă în sinea lui, inconștient, amprenta patriarhilor biblici^{**}. La liceu

^{*} Oameni deveniți celebri și realizați prin propriile lor forțe. (N.t.)

^{**} Patriarhii biblici (în „Vechiul Testament“), șefi ai unor mari familii gentile și conducători ereditari ai poporului evreu înainte de Moise (Avraam,

am învățat că „*the Scot's man house is his castle*”^{*} Ca să se simtă stăpânul casei, tatăl nu-i permite fiului altceva decât să i se alăture, dar în niciun caz să-l depășească.

Am cunoscut multe persoane, care provin din familii modeste, fără mijloace, care au reușit în viață, au devenit cineva, își vizitează părinții regulat, dar par marcate de un soi de melancolie...

Ascultându-le povestea acestor oameni, am înțeles că se simt singuri și că-și amintesc că singurătatea, un sentiment dureros, i-a însoțit încă din copilărie. Ba, mai mult, nu numai că s-au simțit singuri, dar au fost nevoiți să lupte permanent cu familia lor, cu piedicile pe care le-au pus, voit sau nu, părinții lor: aceștia din urmă au făcut tot posibilul nu atât că să-i împiedice să reușească în viață — căci oricum n-au crezut vreodată în reușita lor —, ci pentru ca fiii sau fiicele lor să rămână „aceiași, la fel”.

La fel ca oricine? La fel ca ei?

Altfel spus, au încercat să le impună un soi de imobilitate: i-au obligat să nu-și depășească, așadar, condiția nici sociologic, nici psihologic.

După un anumit interval de timp, acești oameni au înțeles că această regulă, rostită sau subînțeleasă,

---

Isaac și Iacov, precum și cei 12 fii ai lui Iacov). Patriarhul era cel care exercita o autoritate autocratică, ca *pater familias*, asupra întregii familii lărgite. (N.t.)

* *An Englishman's home is his castle*, expresie folosită pentru a evidenția faptul că englezii credeau odinioară că ei sunt cei care trebuie să controleze ceea ce se întâmplă în căminele lor și că nimeni altcineva nu are dreptul să le spună ce să facă la ei acasă. (N.t.)

trebuie combătută, încălcată, căci ea nu face altceva decât să-i împiedice să trăiască.

Cine nu stă locului poate cădea — aceasta este legea necruțătoare, implacabilă, opoziția față de schimbare a tuturor claselor sociale. Iar acest lucru este valabil chiar și atunci când părinții laudă mișcarea, adică sunt ambițioși. Parcă am auzi un discurs sindicalist: un dram de progres, fie, de ce nu, păstrând însă limitele; dar să devii artist când tatăl tău e contabil-șef, asta e prea de tot.

Există, desigur, și excepții, dar cel mai adesea e vorba doar despre o iluzie, ca în cazul unei mame care, actriță fără succes, își îndeamnă fiica să facă teatru, dar nu îi permite să urmeze o pregătire mai aprofundată! În acest caz, avem de-a face cu o repetiție transgenerațională.

De fapt, gesturile în vederea unei deveniri dorite („mi-ar plăcea să devin instalator“) sunt adesea respinse — atunci plouă cu amenințări, atât familiale, cât și sociale, vizând o pedeapsă immanentă. Ca să nu mai vorbim despre mamele care își avertizează copilul, strigându-i că o să cadă, chiar de când începe să facă primii pași: „Fii atent! O să cazii!“ Ele își condamnă astfel copiii la un imobilism punctual, temător, ale cărui consecințe pot fi grave.

Copiilor de origine modestă, deveniți adulți, le vor răsuna în minte, mult mai adesea decât altora, aceste „avertismente“. Atunci vor constata cu surprindere că, și în afara casei părintești, în lumea largă în care fac acum

Res primii pași, lucrurile stau doar aparent altfel, căci, în realitate, situația este aceeași. Înainte vreme, trebuiau să lupte împotriva tuturor; acum, când aproape că au reușit să trăiască în alt mediu, trebuie să înfrunte un alt tip de violență, la fel de agresivă.

Sigur că nu mai încasează palme și cuvinte jignitoare, sigur că nu se mai confruntă cu refuzul de a fi înțeleși — acum au parte de bârfe, calomnii, lovituri sub centură, de aluzii nimicitoare care îi pot distruge. Altfel spus, au parte de o agresivitate inimaginabilă, distrugătoare.

Așadar, acești oameni, atât de naivi încât își imaginau că în acest mediu nou în care s-au zbatut atât de mult să pătrundă vor avea parte de o atmosferă rațională, chiar inteligentă, vor avea surpriza să aibă parte de aceleași conflicte greu de înțeles ca în copilărie. Această revenire în locul de unde au plecat li se va părea cu atât mai dificil de suportat cu cât și-au dat toată silința, așa încât li se pare că nu meritau această soartă.

Pentru a ieși din impas, acești indivizi vor trebui să înțeleagă, și asta cât mai repede, că politicul influențează totul în societatea noastră. Îndată ce vor recunoaște acest lucru, se vor bucura, în fine, de succes. Și de ceea ce înseamnă succesul: recunoaștere socială, bani, o familie care-i iubește și care este creația lor. Da, dar...

Dar... când ai suferit în copilărie, acest lucru nu se uită. Și asta nu e tot. Bogați și săraci deopotrivă, acești oameni au fost martorii și victimele unei alte suferințe, cea a părinților lor, care au încercat, fără să-și dea seama, să îi împiedice să evolueze. Psihanalistul Sándor

Ferenczi, în celebrul său articol „Confuzia la nivel de limbaj în comunicarea dintre adulți și copii“*, îi compară pe copiii care sunt victime ale terorismului suferinței adulte cu niște mere roșii distruse de ciocul unei păsări — coacerea lor grăbită i-a stricat. Oare copilăria i-a vlăguit de forțe definitiv?, se întreabă ei neliniștiți. Este oare firesc, îndrăznesc să se întrebe, ca tocmai ei, niște copii cuminți și cumpătați, care au ajuns într-o etapă înfloritoare la începutul maturității și care au deci totul ca să fie fericiți, este oare firesc, așadar, să fi cunoscut împlinirea și să fie mulțumiți, păstrând însă în adâncul sufletului un gust amar?

Mici fiind și purtându-se cu totul altfel decât ceilalți copii din mediul lor, ei nu au perceput dragostea părintească. Atunci și-au spus că poate nu „meritau să fie iubiți“, un lucru lipsit de sens, de altfel, căci alții erau iubiți „în mod firesc“.

Cum poate evolua un copil care a perceput nevoia — sau mai bine zis dorința — de a câștiga dragostea și tandrețea părinților săi ca pe o sarcină cu atât mai dificilă cu cât nu știa cum s-o facă? Este oare necesară recunoașterea socială pentru ca un om să-și permită să se recunoască pe sine? Cu excepția copiilor care sunt respinși de la bun început, principala problemă nu este aceea că un copil este privat de afecțiune, ci că se simte imediat diferit: nu se poate identifica de mic cu grupul social al părinților, fie că aceștia sunt muncitori, oameni

* Sándor Ferenczi, *Confusion de langue entre les adultes et l'enfant* (1932), Paris, Payot, col. „Petite Bibliothèque Payot“, 2004.

Res **înstăriți, actori. Iată, de pildă, o situație concretă: fiica unui profesor universitar celebru și recunoscut și-a dorit întotdeauna să fie educatoare. „Mă simt bine doar în compania celor mici“, mărturisea ea; a constatat că tatăl ei nu vorbește niciodată despre ea în public, ci doar despre fratele ei economist; a durut-o nespuse acest lucru și s-a simțit umilită, deși nu i-a spus asta niciodată!**

În cazul unor astfel de persoane, travaliul psihic pe care îl au de făcut este atât de dificil, încât, cel mai adesea, au nevoie de ajutorul unui psiholog pentru a învăța să aibă încredere în sine și în viață. Iar dacă psihoterapia pare să dea rezultate pe moment, cu timpul revine aceeași stare: un sentiment de singurătate ce tinde să fie ascuns. Aceste persoane suferă din cauză că nu le-a fost dat să gândească „precum“ familia lor („așa suntem noi“), indiferent de felul în care gândesc membrii familiei. Ei nu au cunoscut bucuria consensului.

Când un tânăr a fost obligat să-și creeze singur, fără ajutorul părinților, propriul sistem de gândire, conștient că poate da greș, la maturitate va persista această îndoială. Iar îndoiala e însoțită de un sentiment de abandon care-și pune pecetea pe cele mai recente relații. Acest sentiment de abandon revine automat, periodic, indiferent de situație, declanșându-i subiectului teama constantă că viața sa nu este de fapt decât reluarea la nesfârșit a aceluiași episoade — o „reîntoarcere a aceluiași“*.

* Conceptul „reîntoarcerii aceluiași“, central în filosofia lui Friedrich Nietzsche, se referă la repetarea ciclică *ad vitam aeternam* a tuturor

Toate acestea ne trimit cu gândul la ceea ce psihanalistul englez Donald W. Winnicott a numit „spaima de prăbușire”^{*}, adică teama, total inconștientă, că poate interveni ceva ce a mai fost trăit. „Voi fi abandonat, e sigur. E clar.” Conștientizarea, când este posibilă, a faptului că nonrecunoașterea este ceva trăit deja este de natură să calmeze subiectul, dar acest lucru schimbă oare lucrurile?

În realitate, totul este legat de sistemul de apărare pe care subiectul și l-a creat din fragedă copilărie, adică: să nu depindă de alții, să nu aștepte nimic de la nimeni; să nu permită nimănui să se apropie fizic — cu excepția raporturilor sexuale —, ca să nu-i provoace suferință; să iubească, cât de mult, dar ascunzându-și sentimentele și neașteptându-se să primească nimic în schimb; și în special să nu se bazeze decât pe sine și pe voința sa. Ceilalți nu sunt puși la socoteală. Acesta este singurul comportament pe care-l cunoaște. Și i-a permis să se descurce. Și cum nu poate și nici nu știe s-o schimbe, această atitudine îi va provoca o nouă suferință și revenirea sentimentului de singurătate. Va trebui, fără îndoială, să-și schimbe sistemul de apărare din mers, dar orice strateg îi va spune că această tactică este periculoasă și că nu e bine să schimbi o strategie care a dat rezultate.

---

evenimentelor (fizice și psihice) ale existenței noastre, ale vieții și lumii în general. (N.t.)

* *Spaima de prăbușire. Explorări psihanalitice*, Editura Fundația Generația, 2005.